

"A Kádár-rendszer traumáját cipeljük magunkkal"

2009. május 9.

A Kádár-rendszer máig traumatizálta a magyar társadalmat, és csak a rendszerváltás után született új nemzedékekben bízhatunk - mondta Korniss Mihály drámaíró

A Kádár-rendszer máig traumatizálta a magyar társadalmat, és csak a rendszerváltás után született új nemzedékekben bízhatunk - mondta Korniss Mihály drámaíró annak kapcsán, hogy 20 éve, 1989. május 8-án mentette fel Kádár Jánost pártelnöki tisztségéből és KB-tagságából az MSZMP Központi Bizottsága.

Kádár János nem sokkal korábban a Központi Bizottság előtt zavart lelkiállapotban drámai hangvételű önkritikus beszédet mondott, melyben szólt az 1956-tal, illetve Nagy Imrével

kapcsolatos személyes felelősségéről.

Kornis Mihály drámaíró szerint a beszéd valódi történeti jelentősége egyfelől az, hogy Kádár János mindmáig az egyetlen a régi vezetők közül, aki kísérletet tett arra, hogy magyarázatot adjon tetteire. Mások azóta sem voltak képesek ilyen őszinte, a lelkifurdalást, bűntudatot is felmutató nyilvános megszólalásra.

Másfelől nemcsak Kádár személye, hanem a kádárizmus is jól tetten érhető ebben a beszédben, az a bizonyos értelemben sikeres politikai rendszer, amely ugyanakkor tragikus belső hazugságokra épült. Kornis Mihály szerint a magyar közvéleményben feldolgozatlan probléma maradt az az 1956 utáni abszurd helyzet, amelyben egy egész ország kényszerült arra, hogy az ellenkezőjét mondja annak, amit nem sokkal korábban, a forradalom napjaiban vallott.

Drámai csomópont ez a beszéd abból a szempontból is, hogy felmutatja Kádár János példaszzerű történetét: miképp lett egy tehetséges ember - abban a hiszemben, hogy a nép érdekében cselekszik -, árulóvá. Persze felmerülhet a kérdés, hogy volt-e más alternatíva, de Nagy Imre, Maléter Pál és a többi mártír sorsa választ ad erre a kérdésre.

"Meggyőződése, hogy másképp alakult volna Magyarország történelme, ha többen lettek volna azok, akik szembeszállnak a hazugsággal és a túlerővel" - mondta Kornis Mihály.

A történelem, a túlerő által ránk kényszerített hazugságokból egy feldolgozatlan társadalmi trauma alakult ki, és a következő nemzedékek már nem is tudják, hogy mi az, amit elfojtottak, csak viszik tovább szüleik ellenséges indulatait, traumatizáltságát.

Korrupcióra hajlamos társadalom jött létre, amely elhiszi és nap mint nap meg is tapasztalja, hogy összeköttetésekkel, baksissal mindent el lehet intézni. A hazudozás a közéletben mindennapi gyakorlattá vált. A közéletben és az utcán tombolnak a féktelen indulatok és mindent behálóznak az erkölcstelen számítások. Mindez máig nem vált a közbeszéd egyik központi témájává, a szembenézés elmaradt, "toljuk magunk előtt a romokat" - fogalmazott az író.

Csak a kádárizmus megértéséből következhet a jelen problémáinak felismerése és megoldása. Kádár János húsz éve tétova, sikertelen kísérletet tett a tisztázásra, ugyanezt a nép és a többi vezető elmulasztotta megtenni, vagy nosztalgiáznak, vagy pártpolitikai alapon kisajátítják a múltat - vélekedett Kornis Mihály.

Be kellene fejezni a gyűlölködés politikáját! Fel kellene mérni, hogy az emberek többsége volt már jobb- és baloldalon is egyaránt, volt már áldozata mind a két oldalnak. Példát vehetnénk Dél-Afrikáról, ahol Nelson Mandela kezdeményezésére társadalmi béketárgyalások folytak, és mindenki megvallhatta mindazt, amitől szenved. De a lengyel vagy német példa is követendő abból a szempontból, hogy ezekben az országokban erős a társadalom közösségi morálja, az összetartozás-tudat - mondta az író.

A kádárizmus káros örökségéhez tartozik a karizmatikus politikus iránti igény, aki a mindenható

és mindentudó hatalom megtestesítőjeként megoldja helyettünk a problémákat, holott civil, alulról jövő kezdeményezésekből kialakuló társadalmi konszenzusra lenne szükség.

A közeljövőben nem lehet bízni, csak abban, hogy egyszer a mai 20-30 évesek is belépnek a politikába és közéleti szerepeket vállalnak. Akiknek már a rendszerváltás is történelem, azok fogják nem is annyira megoldani, mint inkább meghaladni a XX., sőt XIX. századi diskurzusokat, vitákat, ellenségeskedéseket, hogy végre a valódi XXI. századi problémákra, a globalizáció, a környezetszennyezés, vagy a fenntartható fejlődés kérdéseire összpontosíthassuk energiánkat - mondta Kornis Mihály.

*

Kornis Mihály: Kádár János utolsó beszéde. Szabad előadás

Dokumentumregény, 268. oldal. 2600 Ft.

"És azon a napon, amikor a Legfelsőbb Bíróság Nagy Imre perét újratárgyalta, és felmentő ítéletet hozott, 1989. július 6-án reggel kilenc órakor Kádár János meghalt."

"Hölgyeim és Uraim! Magyarok! Úgy mondom ezt, mintha egy Shakespeare-drámában lennénk. Úgy és azért mondom: magyarok, amiért Hamlet, mikor Ophélia sírjába ugrott, azt kiáltotta: "én vagyok, Hamlet, a dán!" A törvénytelen uralkodóról, a gyilkosról, ha nem is anyánkat, de a hazánkat elszereztő trónbitorlóról, a mi tehetséges Claudiusunkról, Kádár Jánosról és az ő sokakat megrontó hatalmáról szeretnék személyes vallomást tenni, mégpedig úgy, hogy elemzem és kommentálom életének utolsó, zilált, szenvedő lélekkel rögtönzött beszédét, amit az MSZMP zárt ülésén, hívatlan vendégként mondott el." -

így kezdődik Kornis Mihály szabad előadása Kádár János utolsó beszédéről. A vég felől beszél Kádár János személyiségéről és a rendszerről. És egyáltalán nem mellékesen a korszakról, az 1956 utáni Magyarországról, arról a világról, amelyben élünk adatott. Szenvédélyes, lényeglátó, pontos. Ez a három jelző utal Kornis Mihály könyvében megjelenő írói magatartására. Kornis Mihály íróként fedez föl olyan lényeges vonásokat, személyiségjegyeket Kádár János jellemében és élethelyzeteiben, amelyet csak és kizárólag (dráma)író vehet észre, vagy amire a történelem hivatalos kutatói aligha figyelnének föl, miközben a szerző könyvében minden állítását példásan dokumentálja is. Sőt, a szélesebb olvasóközönség itt olvashatja először azt a titkos magnófelvétel alapján készült szöveget, amely Rajk László kihallgatásán történt Kádár és Farkas Mihály jelenlétében.

A kötet CD-mellékletet tartalmaz, amely önmagában is szenzáció: Kádár János utolsó beszédének egyórás felvételét.

Kortárs irodalmunk egyik legismertebb írója, Kornis Mihály új könyvében a vég felől beszél Kádár János személyiségről és a rendszerről: a korszakról, az 1956 utáni Magyarországról,

arról a világról, amelyben élünk adatott. Kornis Mihály íróként fedez föl olyan lényeges vonásokat, személyiségjegyeket Kádár János jellemében és élethelyzeteiben, amelyet csak és kizárólag (dráma)író vehet észre, vagy amire a történelem hivatalos kutatói aligha figyelnének föl, miközben a szerző könyvében minden állítását példásan dokumentálja is. Sőt, a szélesebb olvasóközönség itt olvashatja először azt a titkos magnófelvétel alapján készült szöveget, amely Rajk László kihallgatásán történt Kádár és Farkas Mihály jelenlétében.

A Magyar Televízió a napokban mutatta be a könyv filmváltozatát, és ez már DVD-en is kapható!

Kornis Mihály 1949-ben született Budapesten. Író.

Művei:

Végre élsz (Elbeszélések és Halleluja) Szépirodalmi, Bp., 1980
Ki vagy te (Drámák) Magvető, Bp., 1986 (bővített formában: Magvető, 2000.)
A félelem dicsérete (Próza, esszé, kritika) Szépirodalmi, Bp., 1989.
Körmagyar (komoly bohózat) Napra-forgó, Bp., 1990.
Napkönyv (Regény) Pesti Szalon, Bp., 1994.
Sóhajok hídjá (Próza, esszé, kritika) Magvető, Bp., 1997.
Színházi dolgok (Színházi "lexikon") Tericum, Bp., 2003.
Pestis előtt (Esszé) Novella, Bp., 2004.
Napkönyv (2., átdolgozott kiadás) Tericum, Bp., 2004.
Vigasztalások könyve (esszé, CD-rom melléklettel) Tericum, Bp., 2005.
Végre élsz (3., átdolgozott kiadás, CD-rom-mal) Kalligram, Pozsony, 2006.
Szabad előadás - Kádár János utolsó beszéde Kádár CD-vel Kalligram, 2006.

IDÉZETEK A KÁDÁR JÁNOS UTOLSÓ BESZÉDE - SZABAD ELŐADÁSBÓL

Kádár árnyéka, zombi-lelke fújja a dudát máig ahhoz a tánchoz, amelyet a teljes magyar politikai- és közélet rop, de lassan már az utca népe is.

Nem is Kádár János a fontos ebben a szomorú és mindmáig nyugtalanítóan lezáratlan történetben, hanem a folyamatosan, harminchárom éven át lankadatlanul megerőszkolt ország, amely attól, hogy kénytelen-kelletlen de folyamatosan hagyta magát a Kádár-rezsim kiváltságai által körüludvaroltatni, megbecsteleníteni, önnön több évtizedes zuhanásától akkora sokkot kapott, hogy máig sem emlékszik arra az időre, amikor még nem Kádár János volt a... kedvenc megoldása.

És azon a napon, amikor a Legfelsőbb Bíróság Nagy Imre perét újratárgyalta, és felmentő ítéletet hozott, 1989. július 6-án reggel kilenc órakor Kádár János meghalt.

Egy államférfitől a nemzeti szuverenitás eszméje rendíthetetlen erkölcsi autonómiát követel. Azért, hogy a felkelt ország erkölcsi szuverenitása a forradalom bukása ellenére is példa

maradhasson, és egyszer alapja lehessen a kivívott nemzeti szuverenitás etikájának.

Nem túlozható el Kádár felelőssége abban, hogy ma úgy néz ki az ország, ahogy kinéz. K.M. 2006.

*

Narancs XIX. évf. 04. szám - 2007-01-25
publicisztika - publicisztika

Hősök és árulók (Egy hamis beszédmódról)

Kádár János utolsó beszéde remek nyelvi object trouvé, közép-európai viszonylatban fölér Duchamp Szökőkútjával, azaz a nevezetes piszoárral. A lelemény azonban Kornis Mihály multimediális találásában (nemrég jelent meg a Kalligram kiadónál Kornis Kádár János beszéde című, CD-t és DVD-t is tartalmazó műve - a szerk.) már nem magáért beszél, ellenkezőleg: handabanda példálózás pusztá tárgyává, színházi kellékké válik. A ready made-ek értelme az, hogy a gondolkodásmódunkat operálják meg; mentális intervenciók ezek, melyek felforgatják a megszokott szemléleti koordinátákat. "Alkotójuk" háttérben marad, a gesztusa beszédes, nem pedig a gesztikulációja.

Kornisnál fordítva történik: a gesztikulációja és a szóáradata háttérbe szorítja, mi több, egyenesen megerőszkolja a tárgyat, és régi rossz mentális beidegződéseket hív elő. Az író-színész-színházcsináló és internetartista szóval, képpel, mimikával, hangzó és írott szövegeivel kénye s kedve szerint agyonmagyarázza, nem pedig megtisztítja a "talált tárgyat". Tulajdonképpen nem is művészként lép porondra vele - Kornis a művészi alázatnak teljes mértékben híján van -, hanem akár valami prédikátorparódia, aki végeszakadatlan a feddőzésben, akárcsak azok a katolikus és református papok, akik évszázadok óta előszeretettel ostorozzák a templomlátogatók erkölceit. Milyen jól megírta ezt annak idején Petri György Kornishoz című versében: "Te úgy írsz, mint amikor a szél a függöny / miatt nem tudja bevágni az ablakot, / én, mint amikor leesik a hamutartó / a szőnyegre. Te a csattanás, én a cserép lehetőségéről."

Kornis Mihály a hazát jelentő deszkákon ágál: fedd, okít és buzdít bennünket, erkölcsteleneket, Kádár utolsó beszédének ürügyén alaposan kioszt mindannyiunkat, és az egész országot cakompakk. Magyarázó szövegelésében a történeti anyagból, mint egy pocsék rendező, pattogó hősöket, szemenszedett árulókat meg gyalázatos kollaboránsokat formál. A köznépet, mely a szocializmus keretei között élt, ahogy tudott, erkölcsileg egyértelműen elítéli: züllött, korrupt, gerinctelen tömegnek állítja be. Színművészként dagályos, ripacskodó stílust produkál, íróként visszaesik a népben-nemzetben spekuláló elődök mára már avítottá vált szemléletébe, emberként nem röstell erkölcsbírói szerepben tetszelegni, férfiként pedig benn ragad az apját támadó, az ödipális struktúrából kilépni képtelen fiú meg az odi et amón túllépni nem képes

szerető helyzetében. Egy bepörgött Hamlet írja nála a Hamletet, és így, távolságtartó rálátás híján, pusztá pszichodráma születik, amit ő ráadásul, a színészi tehetségét is bevetve, terápiás célzatú össznemzeti erkölcsdrámává kíván fejleszteni.

*

Kádár János meghalt, és aki a kísértetét látja és hadakozik vele, az ezt legfeljebb műalkotásban dolgozhatja fel irodalmi eljárásokkal, nem pedig írott, képes és hangzó emlékezetpolitikai publicisztikában vagy beszédben, mert ezek a műfajok nem a szerző lelkiállapotával és rémlátomásaival foglalkoznak. Margócsy István ezt a zavaros műfajegyveleget nevezte politikai giccsnek.

Kádár János halott, és azok, akik nosztalgiával, utálkozva vagy közömbösen emlékeznek rá, nem kísértetlátó, lidércnyomástól szenvedő betegek, akiket exorcizálni kellene, hanem emberek, akiknek az élete rendszerből rendszerbe bukdácsolt vagy úszott át, törve vagy viszonylag simán, és mi sem természetesebb, mint hogy ambivalensen viszonyulnak "korábbi életük" egyik túlsúlyos, akár apaként tisztelt/megvetett szereplőjéhez. Van, aki szereti Kádárt, van, aki nem - hadd maradjon már meg az embereknek ennyi szabadság! Életük és lelkük rajta. Van, aki árulónak tartja, van, aki a nemzet megmentőjének, és van, aki kommunista funkcionáriusnak, kis vagy nagy formátumú politikusnak - mindegyik nézet mellett és ellen lehet érvelni, az érveket lehet ütköztetni, cáfolni vagy többé-kevésbé elfogadni, de hadd legyen szabad képviselni mindegyik álláspontot anélkül, hogy emiatt bárki a gerinctelen, züllött vagy meghunyászkodó ember alantas pozíciójába kerülne.

Kádár János már nem él (hajtogatom Kornissal szemben), hosszú, szövevényes, ellentmondásos politikai pályája immár történelem, következésképp a megfelelő történelmi, társadalmi, politikai kontextusban szükséges elemezni, fölmérni a szerepét, boncolni az államfői felelősségét. Tény, hogy elárulta a bajtársait, de patetikus költői túlzás őt a Nagy Hazaáruló szerepébe emelni; tény, hogy mint diktátor eleinte kíméletlen, később elég puha volt, de Tömeggyilkosnak és a népet erkölcsileg megrontó Nagy Puhánynak beállítani komikodramai elrajzolás. Egyszemélyes királydrámát fogalmazni - méghozzá hencegve, bestsellerírói ambíciókkal - egy eszmefügő, a politikai blokkba beledugult, a pragmatizmust sem megvető kommunistáról kor- és műfajtévesztés, anakronizmus és stilisztikai zavar, a száraz politika és a kegyetlen történelem szottyos átmoralizálása.

Van a büntetőjogi meg a politikai felelősség, és van az emberi erényekről, bűnökről szóló erkölcs. Ezek között létezik ugyan összefüggés, de Karl Jaspers Die Schuldfrage című kitűnő tanulmánya szerint (magyar fordításban nem találkoztam vele) javallott megkülönböztetni

1. a büntetőjogi felelősséget,

2. a politikai bűnösséget,

3. a morális vétkeiséget és

4. a metafizikai bűnösséget.

Az elsőről a bíróság ítél, a másodikról a győztes hatalom dönt, a harmadikat a saját lelkiismeret és a baráti disputa hányja-veti, a negyediknek Isten a megmondhatója. A külső vádaknak csak az első kettővel kapcsolatban van értelmük, és a felelősség megállapítását meg a büntetés kiszabását célozzák. A morális felelősséget viszont az ember csakis önmagára háríthatja, legfeljebb a hozzá közel álló személyekre, mint ami egymás közt megbeszélendő. Erkölcsileg csakis egyénekről ítélezhetünk, kollektívumról soha. Így Jaspers.

Ha megszívleljük ezt az ajánlatot, akkor Kádár János fölött politikailag ítélezhetünk ugyan, az egyértelmű erkölcsi megbélyegzésének azonban nem sok értelme van. Különösképp lehetetlenségnek érzem bárki embertől számon kérni, miként ezt Kornis teszi, hogy miért nem lett vértanú, miként azt sem lehet az égvilágon senkinek sem a szemére hányni, hogy a túlélést választotta a halál helyett. Kornis Mihály számon kéri Kádár Jánoson, hogy miért nem halt meg a forradalomért, ami közönséges, ripacskodó álkérdés. Ha akarja, Kornis Mihály tegye fel magának ezt a kérdést. A Kádár-korszakban ő is a túlélést választotta, nem pedig a börtönt. Embernek, pláne egy írónak szerintem nincs joga számon kérni a másik emberen az életben maradást. Az ilyesféle kérdések és felszólítások kocsnába való kurjongatások, irodalmilag értékelhetetlenek, politikailag pedig felettébb vitathatók. Miként az sem dolga egy írónak, hogy a magyar nép erkölcsi állapotáról formáljon ítéleteket, és kollektíve felelősségre vonjon minket, a szüleinket. Úgy az emberi, mint az írói érzékenység gátat szab az efféle erkölcsbíráskodásnak, nem beszélve a történelmi szemlélet önkorlátozásáról.

A nemzetnek nincs se keze, se lába, se gerince, ami eltörhetett volna. A Kádár-rendszerben egyének próbáltak boldogulni, felszínen maradni, egy kicsit megtollasodni; önsorsrontó egzisztenciák mentek tönkre; volt, aki telekért gürcölt és fusizott, volt, aki kíméletlenül pusztította magát és környezetét, akadtak, akik meg tudták őrizni szellemi autonómiájukat és ellenálltak az ideológiai diktátumoknak, és voltak szép számmal, akik nem törődtek az eszmékkel, a párttal, csak egy kis házi békességet akartak. Voltak funkcionáriusok, akik képmutatón papoltak, zabáltak és vadásztak, voltak egyenes emberek, akiket bebörtönöztek, és voltak kisnyugdíjasok, akik bedugták a fülüket, és galamblevest főztek a szoba-konyhájukban. Meg még mindenféle volt - de hogy a kádári Magyarország "az erkölcsi korrupció örömtanyája" lett volna, ahol a kicsinyesség, a cinizmus, a kollaboráció uralkodott, és úgy általában mindenki sunyi erkölcsi nulla volt - ez igazságtalan, vádló beszéd, mely sérti a derék emberek hadát, akik dolgoztak és gyereket - minket - neveltek. Akadtak írók, akik bátran szót emeltek a méltatlan, fojtogató helyzet ellen - hol volt akkor Kornis Mihály?

*

Ha árulóknak és hősöknek gondolkodunk, ha két fényes eszmény - a "bibliai tisztaságú" 56-os forradalom meg a sosem volt, sosem lesz "tisztá emberek szabad hazája" - között vergődik a gondolkodásunk, ha a nyomorult kisemberek meg a gaz, hülye politikusok fölött kultúrfőlénnel, erkölcsi magaslatról ítélezünk, akkor olyan diskurzust termelünk, amely struktúráját, grammatikáját tekintve nem különbözik az avított, ideologikus (kommunista, nacionalista stb.) diskurzusoktól. Kádárról mint "a haza megrontójáról" elmélkedni - ez szimplifikált biblikus

kódolás, a Gonosz előállítás. Népből-nemzetben gondolkodni - ez pedig korszerűtlen, lejáratott irodalmi beszédmód, mely visszavet bennünket jó néhány évtizeddel. Bayer Zsolt publicista szokott "nemzet- és hazaáruló gazemberek gyülekezetéről" papolni, Kövér László szereti emlegetni a "kollektív bűnösséget", Schmidt Mária bélyegez benyulnak gondolkodó embereket. Ha a jobboldaltól nagyon távol vagy vele szemben álló, egészen más világnézetű koponyák akaratlanul ugyanoda jutnak, csak épp más-más színkálákat, tükörfogalmakat használnak az erkölcsi apokalipszis felfestésére, akkor a gondolkodás alapstruktúráival van baj. Az aggyal. Akkor az "object trouvé"-val épp azt nem sikerült elérni, amit egy közönséges piszoár elért: hogy kizökkentse az elmét a megszokott kerékvágásból, a rossz fogalmi keretből, és megrögzöttségeink tekintetében jócskán elbizonytalanítson. Amikor kizökkent világról beszélünk, előbb mindig fel kell tenni a kérdést, hogy vajon nem mi kattantunk-e át. A moralizáló monológ helye a saját lelkiismeret színpada. A feddőzés a templomi szószék. A kísértetek fellegvára az irodalom. A rendszerváltozás megtörtént és történik a politikában, a társadalomban, az emberi életben és a fejekben, s talán éppen az a lényege, hogy nem egy karmester vezényli le, sem gyakorlatilag, sem szellemileg. Nem szerencsés, ha Gyurcsány vagy Orbán, avagy Kádár kísértete megszállja az elmét. Lehet, hogy a múltammal való számvetéshez szükségem lesz papra vagy pszichoterapeutára - jó irodalomra mindenképp -, de hogy egy híres magyar író a tévé képernyőjéről és minden lehető médiumból az én és a szüleim, a honfitársaim becsületét piszkálja nagy hangon, ismeretlen emberek tisztességébe gázoljon, s a régi szép "mik vogymuk"-ra válaszul árulót, hőst, mártírt meg kollaboránst kiáltozzon, hogy csekélységünket erkölcsileg, szava nádpalcájával fölvilágosítsa, az nem járja. A lelkiismereti munka hosszan, csöndben, gyötrődve zajlik. A becsület kényes terep, iszonyú sérelmek raktára. Az a morális bűnös, mondja Jaspers, aki képes a megbánásra. Senkit sem lehet rávenni arra (hacsak nem erőszakkal), hogy elvégezze magában ezt a fordulatot, és képessé váljon megbocsátani másoknak, magának. Jaspers szerint, aki az említett tanulmányát 1946-ban írta, vissza kell szerezni, "visszatanulni" azt a készséget, ami egy ilyen gondolati, lelki munkához elengedhetetlen. Először is el kell jutni odáig, hogy az ember ne ittasuljon meg a büszkeség, a bűsz kétségbeesés, a nekikeseredés, a dac, a bosszú vagy a szemrehányás érzelmeitől, egy percre elhallgattassa ezeket, és csöndben maradjon. Aztán lehet beszélgetni, és akkor esetleg a dialógusban is hallhatóvá válik az a csend, amelyben az emberek együtt fülelik és hallják meg az igazat, melynek kimondhatósága kétséges. Ezt az írók tudják a legjobban.

Radics Viktória